

สรุปและขอเสนอแนะ

พิธีกรรมพ่อนผีทั้งผีมก ผีเม็ง และผีมกซอนเม็ง เกิดจากความเชื่อในเรื่องการนับถือผีของชาวลานนา โดยเฉพาะความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษ (Ancestor worship) ซึ่งแต่เดิมนั้นคนโบราณใช้ความเชื่อเรื่องการนับถือผีเดียวกัน เป็นเครื่องแบ่งวงศ์ตระกูล ปัจจุบันเมื่อมีการใช้นามสกุลบอกถึงความเป็นญาติ แต่ความเชื่อเรื่องผีและการนับถือผีบรรพบุรุษก็ยังคงมีอยู่ ซึ่งผีบรรพบุรุษของชาวไทยภาคเหนือนั้นมีชื่อเรียกว่า ผีปู่ย่า และได้มีการสร้างหอผีขึ้นเพื่อเป็นที่อยู่ของผีปู่ย่า โดยจะปลูกสร้างไว้ในบริเวณลานบ้านของบ้านเก่าผี เมื่อถึงเทศกาลที่สำคัญเช่นในวันสงกรานต์ หรือเมื่อจะประกอบพิธีมงคลต่างๆในบ้าน ก็จะต้องบอกกล่าวและเซ่นสังเวณีปู่ย่าในตระกูลของตน ซึ่งการเซ่นสังเวณีนี้นี้มี ๒ ประเภท คือ การเลี้ยงคักหรือการเลี้ยงเงียบ ซึ่งหมายถึงการนำเอาข้าวปลาอาหารไปเซ่นสังเวณีปู่ย่าที่หอผี การเซ่นสังเวณีอีกประเภทหนึ่งคือ การเลี้ยงผียาม ซึ่งหมายถึงการสร้างประรำประกอบพิธีกรรมพ่อนผี เพื่อให้ผีปู่ย่าได้มาร่วมสนุกสนาน โดยการพ่อนรำและรับเครื่องเซ่นสังเวณีที่ลูกหลานนำมาถวาย

จุดประสงค์ของการประกอบพิธีกรรมพ่อนผีมี ๒ ประการคือ

๑. เพื่อเป็นการทำตามประเพณี เพื่อตอบแทนบุญคุณของผีปู่ย่าที่ไคคุ้มครองลูกหลานในตระกูลให้มีความสุขความเจริญ โดยปกติจะประกอบพิธีกรรม ๓ ปีต่อครั้ง ปัจจุบันการประกอบพิธีกรรมเพื่อเป็นการทำตามประเพณีจะลดน้อยลง

๒. เพื่อเป็นการแก้บน หลังจากที่ถูกหลานในตระกูลได้รับความเดือดร้อนเช่นเจ็บไข้ได้ป่วย หรือเมื่อจะสอบเข้าศึกษาต่อ หรือสอบแข่งขันเข้ารับราชการ หรือเพื่อให้กิจการกิจการค้าของคนเจริญรุ่งเรือง หลังจากประสบความสำเร็จก็จะประกอบพิธีกรรมพ่อนผีขึ้นเพื่อเป็นการแก้บน

จากการศึกษาพบว่า การประกอบพิธีกรรมพ่อนผีในปัจจุบัน จัดขึ้นเพื่อเป็นการ

แกบนเป็นส่วนมาก แสดงให้เห็นว่าหน้าที่ของพิธีกรรมพหุณมีได้เปลี่ยนมาเป็นการตอบสนองความต้องการของบุคคล ทั้งนี้ เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงสังคมที่มีแนวโน้มจะเป็นสังคมอุตสาหกรรม ซึ่งเครื่องจักรได้เข้ามาแทนที่กำลังคน การแก่งแย่งแข่งขันกันในสังคมมีมากขึ้น ทำให้คนในสังคมเกิดความสับสนไม่มั่นใจในตนเอง จึงหันไปพึ่งผีเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ ดังนั้น เมื่อเกิดความไม่แน่ใจในอนาคตของตนหรือเกิดความเดือดร้อนต่างๆ ก็จะมีขนบงานศาลากลางขอให้ผีปู่ย่าช่วยเหลือ เมื่อประสบผลสำเร็จตามที่ต้องการก็จะประกอบพิธีกรรมพหุณมีขึ้นเพื่อเป็นการแกบน

จากการเข้าร่วมสังเกตการณ์ในพิธีกรรมพหุณมีมค ผีเม็ง และผีมคขอนแก่นพบว่า พิธีกรรมมีหน้าที่ชัดเจน (Manifest function) ดังนี้

๑. เพื่อเป็นการสักการะบูชาเช่นสรวงวงเวียนของบรรพบุรุษ ที่ได้ล่วงลับไปแล้ว เป็นการแสดงความกตัญญูทเวทิตอบบรรพบุรุษผู้ให้กำเนิด และเชื่อว่าเป็นผู้คุ้มครองให้ลูกหลานอยู่ดีมีสุข จึงได้ประกอบพิธีกรรมขึ้นเพื่อให้วงเวียนของบรรพบุรุษหรือผีปู่ย่าเกิดความพอใจ

๒. เป็นการสร้างความสามัคคีในหมู่เครือญาติ เพราะการประกอบพิธีกรรมพหุณมีเป็นการรวมญาติที่นับถือผีในตระกูลเดียวกัน หรือที่เรียกว่าผีเดียวกันมาพบปะสังสรรค์กัน เพราะญาติพี่น้องบางคนไปประกอบอาชีพและอาศัยอยู่ต่างถิ่น เมื่อจะประกอบพิธีกรรมพหุณมีก็จะส่งข่าวถึงกันให้มารวมในพิธี เป็นการสร้างสรรคความสามัคคีในหมู่เครือญาติให้มั่นคง

๓. เป็นการให้กำลังใจแก่ลูกหลานที่ยังมีชีวิตอยู่ เพราะในขณะที่ประกอบพิธีเจ้าพ่อหรือผีต่างๆ ในร่างของคนทรง จะให้โอวาทให้กำลังใจแก่ลูกหลาน สั่งสอนให้ขยันหมั่นเพียรมีกำลังใจที่จะต่อสู้ดิ้นรน ในการประกอบสัมมาอาชีพโดยมีบรรพบุรุษจะให้ความคุ้มครอง

๔. เป็นการทำบุญให้ทาน เพราะในการประกอบพิธีกรรมแต่ละครั้งต้องใช้จ่ายเงินเป็นจำนวนมาก ญาติพี่น้องจะช่วยกันเสียสละบริจาคทรัพย์ร่วมกัน เจ้าภาพผู้ประกอบพิธีก็ถือว่าเป็นการทำบุญให้ทานอย่างหนึ่ง และในบางตระกูล เมื่อประกอบพิธีจะตั้งกลองรับบริจาคเงิน เพื่อนำไปช่วยเหลือสาธารณกุศล

๕. เพื่อความสนุกสนานรื่นเริง ในพิธีกรรมพ่อนผีจะมีการสร้างบรรยากาศของ ความสนุกสนานครึกครื้น เพื่อให้ผีปู่ย่าพอใจคนตรีจะบรรเลงเพลงที่เราใจ ลูกหลานช่วยกัน ร้อง เท เท เท เอ้า เท เท เท ประกอบจังหวะเพื่อสร้างความเร้าใจ นอกจากนั้นยังมีการละเล่นระหว่างผีกับคน สร้างความสนุกสนานพอใจให้แก่ผู้ที่มาร่วมงานโดยเฉพาะ อย่างยิ่งแก่ผีบรรพบุรุษ รวมทั้งความอึดอ้อมใจแก่ลูกหลานที่ประกอบพิธีกรรม

๖. เพื่อความเป็นสิริมงคลของครอบครัว การประกอบพิธีกรรมพ่อนผีถือเป็นการ นำสิ่งที่ดีที่เป็นมงคลมาให้กับครอบครัว และนำเอาสิ่งที่ไม่เป็นสิริมงคลออกไปจากครอบครัว

๗. เพื่อเป็นการสะเดาะเคราะห์ ซึ่งเหตุการณ์ต่างๆที่เกิดขึ้นกับลูกหลานใน ตระกูลโดยไม่รู้สาเหตุ จะถือว่าเป็นการกระทำของผีหรือเป็นเคราะห์กรรม คั้งนั้นจึงต้อง ประกอบพิธีกรรมขึ้นเพื่อเป็นการสะเดาะเคราะห์ โดยการที่ผีปู่ย่าหรือผีอื่นๆที่มาร่วมในพิธี รัตนันต์ เสกเป่าคาถา

หน้าที่แอบแฝง (Latent function) ของพิธีกรรมพ่อนผีคือ ช่วยในการ จักระเบียบสังคมในกลุ่มตระกูล โดยการใช้ความเชื่อเรื่องผีปู่ย่ามาควบคุมคนในตระกูล ให้มีความสามัคคีกันในทุกคณะ ขจัดปัญหาความขัดแย้งภายในกลุ่มตระกูล

ปัจจุบันผู้ประกอบพิธีกรรมพ่อนผีได้เปลี่ยนแปลงแก้ไข รายละเอียดของพิธีกรรมใน บางประการ เพื่อให้พิธีกรรมยังคงอยู่ได้ในสภาพเศรษฐกิจปัจจุบัน เช่น เครื่อง เช่นสังเวย ของผีปู่ย่าซึ่งเดิมกำหนดให้เป็นหมูครึ่งละ ๑ - ๕ ตัว ลูกหลานได้ขอเปลี่ยนมาเป็นการใช้ หัวหมู ๑ หัว เท้าทั้ง ๔ และหาง มาประกอบกันเป็นหมู ๑ ตัว หรือบางตระกูลได้ขอเปลี่ยน มาเป็นปลาแห้ง หรือขนมแทน แต่อย่างไรก็ตามการประกอบพิธีกรรมแต่ละครั้งนั้น ผู้ประกอบ พิธีกรรมต้องเสียค่าใช้จ่ายเป็นเงินจำนวนมาก แต่พิธีกรรมนี้ก็ยังคงมีผู้จัดอยู่อย่างสม่ำเสมอ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเขตอำเภอเมือง จังหวัดลำปาง เขตที่มีการประกอบพิธีกรรมมากที่สุดได้แก่ บ้านท่ามะโอ บ้านเกาะ และบ้านท่าแยกเชิงทราย แสดงให้เห็นว่าการที่พิธีกรรม ยังคงอยู่ได้ท่ามกลางความเจริญก้าวหน้าทางการศึกษาและวิทยาศาสตร์ ก็เนื่องมาจาก พิธีกรรมพ่อนผีสามารถตอบสนองความต้องการทางค่านิยมใจ ช่วยเป็นกำลังใจให้กับคนใน กลุ่มตระกูลที่ประกอบพิธีกรรม เช่นเดียวกับผลการวิจัยของฉลากชาย รมิตานนท์ ในการ ศึกษาเรื่องผีเจ้านาย นอกจากนั้นในการศึกษาได้พบเช่นเดียวกับที่ อานันท์ กาญจนพันธ์

กล่าวไว้ในบทความเรื่อง พิธีเลี้ยงผีเมืองลำปางว่า เป็นพิธีกรรมที่แสดงออกถึงคุณธรรมที่สำคัญของชาวบ้าน และพิธีกรรมยังสะท้อนให้เห็นถึงความขัดแย้งในสังคม ทั้งการขัดแย้งระหว่างพี่น้องด้วยกันเอง และการขัดแย้งเกี่ยวกับการยังชีพ ดังนั้นในการศึกษาจึงพบว่า พิธีกรรมพื้นเมืองสามารถแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในกลุ่มตระกูล และมีบทบาทในการจัดระเบียบสังคมภายในกลุ่มตระกูลที่ประกอบพิธีกรรมพื้นเมือง โดยพิธีกรรมทำให้เกิดการรวมญาติและทำให้คนในกลุ่มมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด มีการให้ความช่วยเหลือร่วมมือกันในกลุ่มตระกูล และขณะเดียวกันก็ช่วยสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับกลุ่มตระกูลอื่นๆที่นับถือผีเช่นกัน โดยการเชิญมาร่วมในพิธีกรรม ผู้ที่ได้รับเชิญก็จะนำเงิน และสิ่งของมาร่วมสมทบกับเจ้าภาพ เป็นการแสดงให้เห็นถึงความช่วยเหลือร่วมมือกัน นอกจากนั้นการประกอบพิธีกรรมยังเป็นการแสดงให้เห็นถึงสถานะภาพของผู้จัดว่าเป็นผู้ที่มีฐานะทางการเงิน เป็นการแสดงถึงรากเหง้าความเป็นมาของผู้ประกอบพิธีกรรมว่า สืบเชื้อสายมาจากชนชั้นเจ้าหรือนักบวชในอดีต และพิธีกรรมยังได้สะท้อนให้เห็นถึงค่านิยมที่สำคัญคือ ความกตัญญูกตเวทีต่อบรรพบุรุษหรือผู้มีพระคุณ ในค่านิยมควบคุมสังคมได้ใช้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ คือความเชื่อเรื่องผีป๋ยามาควบคุมความประพฤติของคนในกลุ่มให้ปฏิบัติตามบรรทัดฐานที่วางไว้

จากการศึกษาข้างพบอีกว่า ผู้หญิงเป็นผู้ที่มีบทบาทในการประกอบพิธีกรรมมากร่างทรงของผีหรือเจ้าต่างๆล้วนแต่เป็นผู้หญิงทั้งสิ้น ซึ่งทั้งนี้อาจเป็นไปได้ตามที่ ทรงศักดิ์ ปรารักษ์วัฒนากุล กล่าวไว้ว่า เพราะผู้หญิงมีจิตใจที่อ่อนไหวมีสัมผัสรับรู้ เรื่องวิญญาณได้เร็วกว่าผู้ชาย ในพิธีกรรมผู้หญิงจะเปลี่ยนบทบาทของตนเป็นเจ้าซึ่งเป็นเพศชาย มีอำนาจที่จะคุกคามกล่าวลูกหลานในตระกูล และมีเวทมนต์คาถาสามารถรักษาผู้ที่เจ็บป่วยได้ ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นการช่วยให้ผู้หญิงได้มีโอกาสแสดงถึงความคิด ในเรื่องของอำนาจระหว่างเพศหญิงและชาย ซึ่งในสภาพสังคมปัจจุบันให้อำนาจแก่เพศชายมากกว่า แต่ในพิธีกรรมผู้หญิงยังคงมีอำนาจอยู่ และในพิธีกรรมยังได้เปิดโอกาสให้ผู้หญิงได้แสดงออกในสิ่งที่ตรงข้ามกับชีวิตจริงของคน ดังนั้นในพิธีกรรมผู้หญิงในร่างทรงจะคุ้มเหล่า สุมบุตรี จนมินเมา นอกจากนี้พิธีกรรมพื้นเมืองยังทำหน้าที่เป็นกระบวนการอบรมสังคม ให้กับสมาชิกรุ่นหลังของตระกูลยอมรับในอำนาจของผู้อาวุโส ประพฤติปฏิบัติตามบรรทัดฐานกฎเกณฑ์ที่กลุ่มวางไว้

พิธีกรรมพื้นเมือง เป็นประเพณีที่เก่าแก่ของจังหวัดลำปางซึ่งแตกต่างไปจากพิธีกรรมพื้นเมืองของชาวมอญ ที่บ้านหนองกู่ จังหวัดลำพูน และพิธีกรรมพื้นเมืองในจังหวัดอื่นๆ พิธีกรรมนี้

เป็นสัญลักษณ์ที่บ่งบอกถึงประวัติความเป็นมา ที่ยาวนานของตระกูลที่ประกอบพิธีกรรม ปัจจุบันจากการที่รัฐบาลส่งเสริมในด้านการท่องเที่ยว และได้มีการอนุรักษ์ฟื้นฟูในเรื่อง ประเพณีพื้นบ้านท้องถิ่นขึ้น พิธีกรรมพ่อนผีจึงได้รับความสนใจจากหน่วยงานราชการ และได้มีชาวต่างชาติโดยเฉพาะชาวญี่ปุ่นได้เข้ามาทำการศึกษาเรื่องพิธีกรรมพ่อนผี ในจังหวัด ลำปาง สิ่งต่างๆ เหล่านี้เป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้มีการประกอบพิธีกรรมพ่อนผีเพิ่มมากขึ้นกว่า อดีตที่ผ่านมา ในบางพิธีกรรมผู้ศึกษาพบว่า ได้มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบของพิธีกรรมโดยนำเอา วงดนตรีสากลบรรเลง เพลงลูกทุ่งมาเล่นแทนวงดนตรีพื้นเมือง และได้เปลี่ยนจากการพ่อน ร่ายรำมาเป็นการ เต้นแทนอย่างสนุกสนาน บางพิธีกรรมเจ้าต่างๆ ที่มาร่วมในพิธีก็ดื่มสุรากัน จนเมามาย ซึ่งในลักษณะเช่นนี้จะทำให้ความศักดิ์สิทธิ์และความคงอยู่ของพิธีกรรมลดลง ซึ่งที่จริงแล้วการพ่อนร่ายรำของร่างทรงต่างๆ นั้น ไม่ได้มีจุดประสงค์เพื่อความสนุกสนานของคนเอง เป็นการกระทำเพื่อให้ผีปู่ย่าของคนที่สนุกสนานเกิดความพอใจ ซึ่งผู้ศึกษามีความ เห็นตรงกับที่ทรงศักดิ์ ปรากฏวิชานุกูล เสนอว่าศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดหรือสถาบันการศึกษา ไม่ควรนำเอาพิธีกรรมพ่อนผี มาแสดงสาธิตบนเวทีให้เบี่ยงเบนไปจากความหมายเดิมของ ชาวบ้าน อันจะทำให้ความศักดิ์สิทธิ์ของพิธีกรรมลดลง และในขณะเดียวกันผู้ศึกษามีความ เห็นว่าควรที่จะมีการอนุรักษ์พิธีกรรมพ่อนผีของจังหวัดลำปาง และนำเอาประโยชน์จากพิธีกรรม พิธีกรรมโดยเฉพาะในด้านการจัดระเบียบสังคมและความสามัคคี มาใช้ในการพัฒนาสังคม ขณะเดียวกันผู้ศึกษาก็ไม่เห็นด้วยกับฉัตรจิรา อ็อคปัญญา ที่เสนอให้ทางราชการให้เงิน สนับสนุนกลุ่มผู้ประกอบพิธีกรรมพ่อนผี ซึ่งทางราชการควรจะให้การสนับสนุนในด้านสิ่งของ มากกว่าทั้งนี้เพื่อผู้ประกอบพิธีกรรมจะได้เกิดความรู้สึกว่า เป็นพิธีกรรมเฉพาะในกลุ่มตระกูล ของ เขา ส่งเสริมให้เกิดความร่วมมือช่วยเหลือกันในหมู่คณะของตน

ขอเสนอแนะ

จากผลการศึกษา และประสบการณ์จากการเข้าร่วมสังเกตการณ์ในพิธีกรรม พ่อนผีในจังหวัดลำปาง ได้แนวคิดที่น่าจะเป็นประโยชน์ต่อยุทธศาสตร์ที่เกี่ยวข้องดังนี้คือ

ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดลำปาง ซึ่งเป็นผู้รับผิดชอบเกี่ยวกับประเพณีท้องถิ่นของ จังหวัดลำปาง ควรที่จะทำการอนุรักษ์พิธีกรรมพ่อนผีโดยศึกษาเกี่ยวกับรายละเอียดของ พิธีกรรม รวบรวมรายชื่อกลุ่มตระกูลที่ประกอบพิธีกรรมพ่อนผีเก็บไว้ รวมทั้งรวบรวมความรู้

เกี่ยวกับการประดิษฐ์สิ่งของที่ใช้ในพิธีกรรม เช่นไม้จอบแหง หรือการนำไม้เนื้ออ่อนมา
สลักเป็นดอกไม้ที่ใช้ในพิธีกรรม ศูนย์วัฒนธรรมควร เป็นแหล่งที่จะให้ความรู้เกี่ยวกับพิธีกรรม
พ่อนผี แก่กลุ่มตระกูลที่ชาคณูชำนานาญการหรือรายละเอียดของพิธีกรรม รวมทั้งให้ความรู้แก่
คนทั่วไปที่สนใจ และไม่ควรรนำพิธีกรรมพ่อนผีไปจัดแสดง เพื่อสร้างความสนุกสนานให้กับผู้ชม

กลุ่มตระกูลที่ประกอบพิธีกรรม ควรที่จะคงรูปแบบรักษาประเพณีดั้งเดิมของ
พิธีกรรมเอาไว้ ไม่ควรรนำเอาวงดนตรีสากลมาบรรเลงในพิธีกรรม หรือเปลี่ยนจากการ
พ่อนรำรมาเป็นการเล่น รวมทั้งไม่ควรประกอบพิธีกรรมอย่างพร่าเพริ้อ เพราะในบาง
ตระกูลประกอบพิธีกรรม ๒ - ๓ ครั้งในรอบปี ซึ่งจะทำให้พิธีกรรมลดความสำคัญลง

นอกจากนี้ผู้ที่สนใจในพิธีกรรมพ่อนผีควรจะได้ศึกษาเพิ่มเติม เกี่ยวกับบทบาท
หน้าที่ของพิธีกรรมในการ เป็นกลไกประสานรอยร้าว ระหว่างกลุ่มผู้นับถือผีต่างๆ หรือ
ท่าการศึกษาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ทาง เครือญาติของกลุ่มตระกูลต่างๆที่ประกอบพิธีกรรม
พ่อนผี เพื่อที่จะได้นำผลของการศึกษาไปใช้ในการพัฒนาท้องถิ่นต่อไป อย่างไรก็ตาม ผู้ทำการ
ศึกษาหวังว่าผลการวิจัยครั้งนี้คงมีประโยชน์แก่ผู้สนใจพอสมควร

บรรณานุกรม